

ELEMENTE TRADIȚIONALE ÎN ORNAMENTICA SCOARTELOR DE PERETE DIN „TARA VRANCEI”

VIRGINIA ARBORE

Textilele de casă în toată varietatea lor, s-au bucurat în ultima perioadă de o atenție deosebită din partea cercetătorilor noștri, contemporani. Astfel menționăm lucrările Marceli Focșa, Tancred Bănățeanu, Gheorghe Focșa, Emilia Ionescu, Nicolae Dunăre, George Oprescu etc., care s-au ocupat nu numai de descrierea acestora, ci și de funcția socială și ancorarea în contemporaneitate a elementelor tradiționale de pe țesăturile folosite la împodobirea interioarelor țărănești. „Tara Vrancei” a fost cercetată de muzeografi și cercetători, dar un studiu de sinteză nu a apărut pînă astăzi. Desigur, că viitorul ne va rezerva surpriza apariției unor lucrări care să privească arta populară vrînceană sub toate aspectele ei. În studiul de față mă voi referi la ornamentica tradițională de pe scoarțele de perete din zona menționată, bazîndu-mă pe materialele existente în depozitele Muzeului județean Vrancea - secția de etnografie, precum și a cercetărilor de teren efectuate în perioada anilor 1959-1979.

Dintre localitățile studiate amintesc: Vidra, Valea-Sării, Năruja, Paltin, Nereju, Vrîncioaia, Bîrsești, Tulnici, Vizantea-Livezile cu satele componente, unde țesăturile de casă s-au păstrat din vechime și se remarcă prin diversitatea și frecvența elementelor ornamentale străvechi.

În ansamblul textilelor de casa din Moldova, lăghicerele, păretarele, covoarele, sacii de perete din „Tara Vrancei” prezintă trăsături specifice determinate de condițiile istorice și economico-sociale în care a trăit populația locală.

Ceea ce trebuie subliniat, de la început, este faptul că, față de celelalte genuri ale artei populare, textilele de casa se păstrează în toată splendoarea lor sub formele arhaice timp de trei pînă la patru generații. În localitățile cercetate am întîlnit pretutindeni aceste țesături străvechi, alături de noile creații. Bogăția, varietatea ornamentală și cromatică de pe scoarțele de perete fac ca acestea să constituie un patrimoniu deosebit de important al artei populare locale.

Meșteșugul țesutului în Vrancea este atestat din preistorie, încă din neolitic. Săpăturile arheologice efectuate în diferite localități din județ (Manăstioara-Fitionești, Cîndești, Bîrsești, Urechești etc.) și prezenta fusaiolelor și a greutăților pentru războiul de țesut demonstrează cu prisosință că din timpurile cele mai îndepărtate s-au țesut diferite pînzeturi pentru piesele de îmbrăcăminte, pentru așternuturile de pat, dar și pentru împodobirea interioarelor locuințelor.

Pentru țesut la început s-a utilizat războiul de țesut vertical și apoi cel orizontal. Cu ajutorul războiului de țesut s-au realizat în timp țesături deosebit de valoroase, lucrate cu pricepere și migală.

Interiorul țărănesc din Vrancea este caracterizat printr-un mobilier simplu, înfrumusețat prin țesăturile din lînă, cînepă sau bumbac, ce împodobesc pereții.

Țesăturile din lînă pot fi considerate ca piese cu o valoare deosebită în cadrul locuințelor țărănești, unde, materia prima era procurată de la oile pe care le creșteau vrîncenii pe coastele

munților.

Firul din lână pentru țesut trece prin mai multe faze de prelucrare: de la tunsul oilor, spălătul și uscatul lînei, scărmanatul, alegerea părului (pentru urzeală) de cănură (lînă moale pentru băteală). Apoi torsul, datul pe rîșchitor și vopsitul.

În trecut vopsitul lînei cerea o anumită dibăcie și se proceda după rețete vechi, transmise din generație în generație. Culorile de natură vegetală erau pregătite cu multă răbdare și grijă pentru a se obține culoarea dorită. La vopsit se foloseau frunzele plantelor și arborilor, rădăcinile, florile și fructele, coaja de copac. Prin fierberea acestora se obține o soluție în care se fierbe lîna, vopsindu-se în culoarea dorită. Pentru întărirea culorilor se foloseau piatra acră, calaicanul și borșul. Culorile se obțineau din floare de tei sau coji de ceapă, bejul cu nuanțe pînă la galben; din coaja de arin, negru; din coaja de nuc, maro-cafeniu; din frunze de măr sau sovîrf, roșu; din sineală și usuc, albastru, etc. După cum se observa, toate aceste culori se obțineau din plante, arbori fructiferi sau sălbatici, de pe lîngă casa omului. Cromatica era foarte reușită, prin strălucirea pe care o aveau nuanțele și durabilitatea în timp a acestora.

Odată cu apariția coloranților de la oraș, pe care, femeile, le cumpărau de la „coropcari” (negustori olteni ambulanți) a început să se înlocuiască coloranții vegetali care se obțineau mai greu, cu anilinuri, dar lîna vopsită și apoi prelucrată și-a pierdut din frumusețe și originalitate, cromatica țesăturilor devenind mai țipătoare.

Tehnica în care erau țesute lăghicerile și păretarele în „Tara Vrancei” era cea în doua ițe sau în patru ițe. De asemenea erau cu motive îngropate” sau „alese” cu mîna. Păretarele vechi, țesute în două ițe se mai numesc și „bubuite”. Cele noi, sînt alese în trei ițe, un iț jos, iar două ițe alese pe deasupra cu mîna.

Păretarele țesute cu motive îngropate sînt cele mai vechi, iar modul de realizare a țesăturii a impus geometrizarea ornamentației; cele alese sînt cu o vechime de 70-80 de ani, cu țesătura prin și peste fire. La aceste țesături ornamentația e mai variată, motivele florale alternînd motivelor geometrice. Scoarțele realizate cu motive îngropate aveau atît urzeala cît și băteala din lînă moale, cu firul scurt (lîna țigaie sau țurcană). Scoarțele cu motive alese (pe degete) se țes tot din lînă, numai firul alb adesea este din bumbac. De asemenea se mai țes și scoarțe ce au urzeala din cînepă sau bumbac. În Vrancea, în general, scoarțele sînt lungi și înguste, cu lățimea între 70-90 cm, după cît este spata de lată.

Referindu-ne la ornamentația de pe scoarțele de perete din „Tara Vrancei” putem spune ca este: liniară, geometrică și florală. Motivele florale liber desenate, apropiate de natură; au apărut în ultima vreme. Cele geometrice sînt cele mai vechi, parvenindu-ne prin transmiterea din generație în generație.

Decorul geometric și floral stilizat s-a generalizat la toate genurile artei populare, și anume în portul popular, textilele de casă, creștăturile în lemn, ceramica, arhitectura populară etc. În special ornamentele de pe păretare se găsesc pe catrințele vrîncene. Gama de culori este bogată, remarcîndu-se nuanțele de cafeniu închis pînă la bej, albastru închis cu întreaga gamă pînă la bleu pal, negru, vișiniu, roșu, alb. De remarcat este faptul că de obicei fondul este negru dar nu clar, mai mult bătînd în cafeniu închis.

În „Țara Vrancei” există patru categorii de țesături ce împodobesc pereții încăperilor: sacii de perete, lăghicerele, păretarele și covoarele. Sacii de perete sînt din cînepă, țesuți în două ițe iar ornamentația simplă constă din: dungi înguste ce alternează sau carouri realizate în două culori (alb cu negru; alb cu maro; alb cu verde). Sacii de perete sînt înguști, între 60-70 cm și se aranjează de obicei pe registrul de jos al încăperii, mai mult la bucatărie.

„Lăghicerul” se țese în două ițe sau patru ițe și este lucrat din lînă. Ornamentația simplă, constă din dungi „vrîste” înguste sau late; sau combinate (înguste și late) ce alternează pe latul țesăturii. Cromatica diversă, se realizează după gustul creatoarei populare.

Din combinația ornamentației liniare de pe lăghicere cu motivele alese, geometrice sau florale, s-au realizat „păretarele”, specifice Vrancei.

”Păretarul” este scoarța de perete frecventă în Țara Vrancei din timpuri îndepărtate și este țesut din lînă de casă. Acesta acoperă pereții încăperilor aproape în întregime, dîndu-le o notă de eleganță și sobrietate în același timp prin motivație și colorit. De altfel este cea mai realizată țesătură din punct de vedere artistic, țesîndu-se în două ițe, prin tehnica, un fir în dinte iar alesăturile se fac pe degete.

Deosebit de importantă pentru studiul ornamenticii vrîncene, este analizarea motivelor de pe păretare întrucît se observă o evoluție în ceea ce privește conținutul și măiestria formelor ce apar în decursul timpului, pe aceste țesături.

Ornamentația de pe cele mai vechi păretare, constă din „vrîste”, motive abstracte (geometrice), cosmice, skeomorfe, fitomorfe. Motivele antropomorfe și zoomorfe nu sînt specifice Vrancei. Ele sînt prezente pe scoarțele din Galați, Brăila, Ialomița, Botoșani.

Dintre ornamentele abstracte, geometrice, se remarcă elemente foarte vechi. Astfel, din cercetarea a peste 200 de păretare, rezultă ca nu există scoarță vrînceană pe care să nu se întîlnească motivele geometrice, de la cele mai simple la cele mai complicate motive. Alături de „vrîste”, apar pătratele, romburile simple sau romburile combinate, zig-zag-urile, valul.

Ornamentele skeomorfe ca: zăluțele, ciutura, cîrligele, roata, roata în butuci, grebla, furca, roata morii etc., sînt foarte răspîndite și se remarcă prin cromatica distonantă față de fondul acestora, motivele ieșind în evidență din țesătură. Folosirea ornamentelor skeomorfe, demonstrează cu prisosință că, creatoarele populare au folosit ca motive de inspirație ceea ce le-a pus la îndemîna mediul înconjurător, viața de zi cu zi.

Dintre ornamentele sociale se remarcă șirurile de „sfădite”, pe care le găsim pe toate textilele de casă, precum și pe piesele de port popular.

Ornamentele cosmice se întîlnesc frecvent în Vrancea, iar pe păretare se realizează în special din alesătură. De altfel acest ornament este răspîndit pe textilele din întreaga țară, dar asociat cu alte ornamente. Spre exemplu același motiv, pe o scoarță de la Botoșani, este asociat cu „brăduți” și „stele”, pe cînd în Vrancea este asociat cu „roata în butuci”, „pomul vieții” și „vrîste”.

De altfel și cromatica diferă, pe scoarțele din Vrancea gama cromatică este formată din alb, negru, vișiniu, verde, albastru ce adaugă în rafinament și frumusețe acestui păritar ce provine din comuna Năruja.

Remarcăm prezenta și frecvența motivelor cosmice în zona cercetată. Motivele steaua, luceferi și rombular solar, se asociază în țesătură în special cu motivele florale stilizate.

Ornamentele fitomorfe sînt foarte răspîndite, fie cã sînt stilizate sau liber desenate, întrucît permit o mai mare varietate de forme artistice. De altfel motivele fitomorfe liber desenate sînt realizate pe pãritarele ce au o vechime de aproximativ 70-80 de ani, pe cînd ornamentele fitomorfe stilizate se regãsesc pe scoarțele ce ajung pînã la 150-200 de ani.

Ornamentele zoomorfe sînt reprezentate prin motivul „coarnele berbecului” transpuse geometric, fie simple, fie combinate cu alte elemente, în special geometrice. Pe scoarțele cele mai vechi nu se întîlnesc reprezentãri liber desenate ale acestui motiv.

Dintre ornamentele mitologice trebuie sã amintim „rozeta” și „arborele vieții”. „Arborele vieții” este realizat fie sub forma unui „brãduleț”, fie sub forma unei „crengi de floare”, încadrat de „vrîste” înguste și late, zig-zag-uri, roata, furculița, grebla, steaua etc., care alterneazã pe întreaga lungime. În Vrancea „arborele vieții” nu este niciodatã asociat cu pãsãri sau animale, așã cum se întîmplã în majoritatea zonelor etnografice din țarã, unde ornamentul este prezent în țesaturã. Astfel se deduce conservatorismul ornamenticii locale, nemaipãstrîndu-se vechile tipare elenistice și iraniene.

Pe scoarțele vechi cît și pe cele noi, apar printre alte ornamente și cele religioase ca: prescurile, crucea, jumãtãți de cruci, motive ce sînt dictate de tehnica țesutului.

Dupã cum aminteam mai înainte, ornamentele zoomorfe și antropomorfe nu sînt specifice zonei cercetate. Ele au apãrut în ultima vreme și se întîlnesc de obicei pe scoarțele de perete late de cca. 1,40-1,60 m.

Covoarele sînt de datã recentã și au fost realizate la început prin unirea a doua pãritare. Aceste scoarțe nu au chenar, ornamentele alternînd pe lungul țesaturii. Prin contact cu zonele învecinate, în „Țara Vrancei” au început sã se lucreze covoare cu chenar. Acestea sînt realizate prin împãrțirea suprafeței covorului în trei registre și anume: un chenar îngust în care se încadreazã chenarul lat, frumos împodobit cu motive geometrice asociate cu motive fitomorfe, care mãrginesc covorul pe cele patru laturi. Al treilea registru, este de fapt cîmpul covorului, în majoritatea cazurilor de culoare neagrã, pe care sînt realizate motive răspîndite pe întreaga suprafață. Motivele sînt schematice, dar bine realizate. Covoarele vechi sînt ornamentate cu motive geometrice și „roata”, în degradeuri de maro pînã la bej. Un astfel de covor, ce provine din comuna Vizantea - Livezile, impresioneazã prin realizarea artisticã, simetria ornamentelor și cromatica odihnitoare.

De la începutul secolului XX au apãrut covoarele cu cîmpul ornamentat cu motive florale liber desenate, apropiate de naturã. Coloritul strident realizat pe fond negru, distoneazã cromaticii covoarelor vrîncene strãvechi care denotã gust și rafinament în alegerea culorilor.

Studiul ornamenticii de pe scoarțele de perete din Țara Vrancei, relevã varietatea ornamentalã în arta popularã vrînceanã cu rãdãcinile adînc înfipte în fondul tradițional tracogetic, la care geometrismul predominã. Patrimoniul textilelor de casã existent la muzeul nostru, în care se includ scoarțele de perete cu cele patru variante constituie documente materiale valoroase ale creației populare strãvechi, cu care se poate demonstra continuitatea ornamenticii

noastre tradiționale, preluate din generație în generație și transmisă pînă în zilele noastre, sub forme ce denotă mult rafinament și gust în redarea desenului și a cromaticii.